

A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTÉS ÉS A PEDAGÓGIAI KUTATÁSBAN ALKALMAZOTT MÓDSZEREK AZ NDK-BAN

BAUER, HERBERT: Aus der Praxis der pädagogischen Forschung — Forschungsmethodische Erfahrungen der Aspirantur des Deutschen Pädagogischen Zentralinstituts. Hrsg. Deutsches Pädagogisches Zentralinstitut. Berlin, 1967, Volk u. Wissen. 192 p.

Egyre nő azoknak a kiadványoknak a száma, melyek empirikus pedagógiai kísérletekről számolnak be, ezzel dokumentálva a század második felében fellépő modernizálódási folyamat egyik jelenségét, a pedagógia kísérletező tudományválasztását. Következésképpen a kutatás szervezése országos, intézményes és egyéni vonatkozásban is érdekessé vált, sőt túllépve ezeket a határokat, nemzetközivé lett. Kutatási programok biztosítják az aktuális témákkal kapcsolatos információt, az átfedések lehetséges elkerülését, a kutatásmódszertan tartalmi és formai kérdéseivel foglalkozó művek pedig a célszerű és eredményes eljárásokról számolnak be. A valóság talaján gyökerező szocialista pedagógia új elgondolások és hipotézisek próbáját csakis a gyakorlattal egyeztetve igazolhatja.

A marxista felfogás szerint az elmélet az objektív valóság rendszeres tükrözése, a módszer pedig regulatív elvek, követelmények és szabályok rendszere, melyek összességükben arról világosítanak fel, hogy miként kell a megismerésben gyakorlatilag eljárni. KAROV megállapítása szerint a kutatás legfőbb módszere a nevelés folyamatának természetes, illetőleg bizonyos szempontok szerint létrehozott feltételeinek objektív elemzése lehet. Ezt célra vezető eszközökre, módszerekre vonatkozó megfontolások egészítik ki, amelyek alkalmasak összefüggések és kölcsönhatások létesítésére és az ezekből fakadó törvények feltárására. Először fontos annak eldöntése, hogy mely vizsgálati eljárás alkalmas az adott jelenség megismerésére, mely alkalmas a megállapítások bizonyítására.

A *Deutsches Pädagogisches Zentralinstitut* tanulmánykötetében éppen azokról a módszerekről kapunk tájékoztatást, amelyek az eddigi tapasztalatok alapján célravezetőnek bizonyultak, de semmi esetre sem tekinthetők többnek, mint a kutatást lehetővé tevő, előfeltételeknek.

A kiadvány két nagy szerkezeti egységre bontható. Az első részbe azok a fejezetek sorolhatók, melyek a racionális és gazdaságos pedagógiai kutatás előfeltételeiről, az elmélet és a módszer egymáshoz való viszonyáról, a célhoz vezető legrövidebb és legelőnyösebb eljárás problematikájáról, az új feltevések kifejtésére és igazolására szolgáló megfontolásokról, a tervezés és a kutatás olyasféle előkészítéséről szólnak, melyek a DPZI aspiránsainak kutatómunkájában beigazolódtak. Az eddigi tapasztalatok szerint a kutatás rend-

kívül gondos előkészítésére fordított idő megtérül, amennyiben a jól előkészített kutatási tervek lehetőséget adnak drága és időrabló mellékutak, sőt a teljes eredménytelenség kiküszöbölésére. Igen értékes a kötetnek az a része, amely a kutatást megelőző, előkészítő programokat, köztük LOHMAN (NDK), DANILOV (SZU) és ROTH (Amerika) programját ismerteti, akik a munka négy, nyolc, illetőleg kilenc fázisát különböztetik meg. Mindezeknél „kidolgozottabb”, részletezőbb a *Deutsches Pädagogisches Zentralinstitut* aspiránsképzésében alkalmazott program, melyet az alábbiakban teljes terjedelmében közlünk.

1. Az előkészítés elvi, elméleti része. Célkitűzés

- 1.1. Témaválasztás és tudományos szintű problémafelvetés.
- 1.1.1. Általános tudományos problémakör. (Munkaterület)
- 1.1.2. A sajátos tudományos problémakör. (A téma)
- 1.1.3. A sajátos tudományos kérdésfelvetés.
- 1.2. A szükségesség vizsgálata; ki kell-e dolgozni az adott problémát.
- 1.2.1. A társadalom és a tudomány jelenlegi állását tekintetbe véve szükséges-e a probléma kidolgozása.
- 1.2.2. A pedagógiai tudományok kutatási programjával való egyeztetés. (A pedagógiai kutatás éves terve.)
- 1.2.3. A rendelkezésre álló erők, eszközök és idő összehangolása.

2. Bibliográfiai munkálatok

- 2.1. A dokumentációs és információs szolgáltatások igénybevétele.
- 2.1.1. A könyvészeti adatok összegyűjtése, nyilvántartásba vétele.
- 2.1.2. Szerzői katalógus szerkesztése.
- 2.2. A vonatkozó irodalom tanulmányozása.
- 2.2.1. Kivonatok és vázlatok készítése.
- 2.2.2. További gyűjtés és rendszerezés.

3. Konceptió kidolgozása

- 3.1. A téma lehatárolása és részletes kidolgozása.
- 3.2. Az elvi és a kutatómódszertani alapvető tervek elkészítése.
- 3.3. A tudományos problémák megfogalma-

zása és a problémafelvetés. (A sajátos tudományos kérdések levezetése a témából.)

- 3.4. A hipotézisek kidolgozása. (Az egyes kérdésekhez a várható feleletek megfogalmazása.)
- 3.5. A módszeres eljárás menetének kidolgozása és a segédszközök kijelölése. (Az az út és mód, ahogy az egyes sajátos tudományos kérdések és hipotézisek igazolhatók.)
- 3.6. Az anyag elrendezése az egyes sajátos tudományos kérdéseknek és hipotéziseknek megfelelően.
- 3.7. Az előkísérletek céljainak, felépítésének, az ezzel kapcsolatos elgondolásoknak a kimunkálása.
- 3.8. A vizsgálat helyének megállapítása, az előre látható munkafázisok és az idő eltervezése.

4. Elővizsgálatok

- 4.1. A tudomány állása a probléma felvetésekor.
- 4.2. Az eljárásmodok kipróbálása, hogy a hipotézis helyes felvetése bebizonyosodjék, és ezzel feleletet kapjunk a sajátos (tudományos) kérdésekre.
- 4.3. A hipotézisek elsődleges tudományos szintű bizonyítása, tehát a felvetett kérdésekre az első felelet.
- 4.4. A (tudományos) kérdések és hipotézisek szabatos kifejtése.

5. Az előkísérlet eredményeinek feldolgozása és összegezése

- 5.1. Az előkísérlet eredményeinek összegezése tartalmazza:
 - 5.1.1. a helyzet és a feltételek elemzését;
 - 5.1.2. az eljárások alkalmazhatóságára vonatkozó vitát;
 - 5.1.3. a hipotézisek helyességének és helytelenségének bizonyítékait;
 - 5.1.4. a téma kidolgozásának társadalmi vagy tudományos szempontokból megítélt szükségességét.
 - 5.1.5. Egzaktabb problémafelvetés a vizsgálatot megelőzően. A hipotézisek szabatos megfogalmazása.
 - 5.1.6. A vizsgálat terve: A koncepció és a vizsgálati eljárás.

6. A vizsgálat („Hauptuntersuchung”)

- 6.1. A koncepció szerinti vizsgálat lefolytatása.
 - 6.1.1. Anyaggyűjtés reprezentatív „szűrőpróbával”²⁷.
 - 6.1.2. A hipotézisek újbóli átgondolása, felülvizsgálása.

6.1.3. Bizonyítékok gyűjtése az empirikus vizsgálati eljárások, a módszerek és a matematikai értékelési módok folyamatos ellenőrzése közben.

6.2. A hipotézisek helyességének teljes bizonyítása és ezzel feleletadás a sajátos (tudományos) kérdésekre.

7. A vizsgálat („Hauptuntersuchung”) eredményeinek értékelése és feldolgozása

- 7.1. A vizsgálat eredményeinek rendszeres értékelése a nyert kritériumok (alapján és tudományos szintű bizonyítékok felhasználásával. A hipotézis bizonyítása vagy elvetése.
- 7.2. A nyert eredmények elemző vizsgálata (diszkussziója) a már meglevő eredmények és a gyakorlat tekintetbevételével.
- 7.3. Gyakorlati következtetések. (Tanterv, tankönyv, oktatási mód, nevelési eljárás, a nevelés tartalma stb. szempontjából.)
- 7.4. Újabb tudományos kérdések felvetése.

A kiadvány következő második, nagy részében a dolgozatoknak csak azokat a részleteit közlik, melyek a kutatómódszertani struktúrát érzékletessé teszik. Ennek érdekében megnevezik a teljes programból kiemelt, csak a téma szempontjából érdekes fejezeteket és azoknak a konkrét feladatok szerinti további fázisokra és egységekre való bontását.

A témák kiválasztását a következő szempontok határozták meg: 1. Az empirikus kutatás körében minél több alkalmazott módszeres eljárás bemutatása; 2. Az oktatásra vonatkozó kutatások problematikájának minél szélesebb kifejtése és ezáltal az összes érdekeltek sokoldalú tájékoztatása.

Az illusztratív példák a következő témákat ölelik fel: Céltudatosság az oktatásban; — Vizsgálódások az önálló problémafelismerés és megoldás képességének kifejlesztéséről és azok hatásáról a fizikatanításban. 9. osztály; — Vidéki felsőfokú iskolák 7. osztályában a tanulók mezőgazdasági pályaválasztását befolyásoló ideológiai hatások vizsgálata; Vizsgálatok a politikai-erkölcsi nevelés és képzés köréből a 9—10. osztályos tanulók irodalomtanításánál; — Vizsgálatok a szóbeli és írásbeli kifejezés köréből, különös tekintettel az alsó tagozat 2. és 3. osztályának tananyagára; — A tanulók céltudatos, huzamosabban végzett felfedező tevékenysége és hatása a biológiai alapismeretek megszilárdítási és alkalmazási készségi szintjének emelésére; — A tanulók öntevékenysége a programozott fizikatanításban; — Az analízis és szintézis szerepe az első osztályosok számtanfeladatainak megoldásánál.

Az analízis és szintézis képességének fejlődése az óvodás korú nagycsoportos gyermekek-

nél; — A matematikai feladatok megoldásánál mutatóközi analízis és szintézis, mint a képesség szerinti individuális különbségek indikátora a felső iskola 7. osztályában.

A kiadványt lezáró irodalom az NDK-ban és az NSZK-ban 1957—65-ig megjelent nemzetnyelvű könyvnyelvi adatokat tartalmazza.

UJCSNÉ ORBÁN MAGDA, OPK

AZ ELMÉLET ÉS A GYAKORLAT KAPCSOLATA A PEDAGÓGIÁBAN

SAYLER, WILHELMINE: Das Verhältnis von Theorie und Praxis in der Pädagogik. Eine systematische Untersuchung. München, Basel, 1967, Reinhardt Verl. 289 p.

A szerző a nyugatnémet Eichstätt város pedagógiai főiskoláján a pedagógia és a pszichológia professzora. Könyve a felsőoktatás „geaggregeerde” tudományos fokozatnak — melynek megfelelő magyar elnevezése nincs — elnyerésére benyújtott disszertáció, amely a Leuveni (Belgium) Egyetem Pedagógiai és Pszichológiai Intézete kiadványainak egy kötete.

A szerző az idealista tudomány szemlélet talaján állva veti fel az elmélet és a gyakorlat egymáshoz való viszonyának szinte mindent átfogó kérdését, amely — mint kitűnik — nemcsak a pedagógiai, hanem általában a kapitalista társadalom megoldatlan kérdése is egyúttal. A megnyugtató feleletet mindmáig nem fogalmazták meg, mert „önhittség”, „gőg” és „sértődöttség” gátolja az elfogulatlan eszme-futtatást és akadályozza az őszinte feleletadást. A gátló körülményeket elemezve a szerző megállapítja, hogy éppen a pedagógia elméletének és gyakorlatának egymáshoz való viszonylatában mindenki érzi a feszülő ellentéteket, legfőképpen pedig azt, hogy az elmélet valamiképpen elszakad a gyakorlattól, mert az alapvető kérdés — a valóság komplex felfogása és értelmezése — háttérbe szorul, helyette előszeretettel foglalkoznak azzal, aminek lennie kellene, és így uralkodóvá válik valamely „ideál” elemzés, ami eleve elszakítja egymástól a két végső tényezőt, minek következtében az elmélet és a gyakorlat egységének realitása elvész. Torzítva tükröződik mind az elmélet, mind a gyakorlat. Mindehhez hozzájárul a pedagógiai fogalmak tisztázatlansága, sokféle értelmezése, ami a megállapítások egyértelműségét kizárja. A szerző kritikai észrevételeit a rendszeres vizsgálat hiányának megemlítésével zárja, ami őt legfőképpen műve megírására készítette.

Az elmélet és a gyakorlat kérdését a pedagógiában NICOLAI HARTMANN szerint értelmezi. Vizsgálódásai az így felfogott problémára irányulnak, melyet nem a történetiség, hanem a rendszerezés aspektusa határoz meg.

A szerzőt elsősorban az áttekinthető rendszer megalkotásának és az egyértelmű terminológia létrehozásának szándéka vezeti.

A megoldásra váró feladatok között legfontosabbnak tartja a pedagógia körének tisztázását, továbbá annak a jelentéstartalomnak a kifejtését, amely az ő szemlélete szerinti

„pedagógiai elmélet” és „gyakorlat” fogalmaköréhez hozzátartozik, és a kettő közötti „feszültség-tartalom” elemzését.

A harmadik fejezet címe: A fogalmak. A szerző terminológiai tájékoztatása azzal a szándékkal, hogy az elmélet és a gyakorlat fogalmát vizsgálat tárgyává tegye, bemutassa, kiélezze a különbségeket, az ellentétes nézeteket, az azonosságokat, hogy a közös nyelv, az egyértelmű fogalomhasználat kiformalását elősegítse, és a lehetőség szerint kizárjon minden más tudományterülettel szembeni esetleges elfogultságot. Bemutatja a következő szemléletmódokat és tudományterületeket: A fenomenológiai-pszichológiai aspektust; A tudományelméleti aspektust; Az etimológiai aspektust; A szűkebb értelemben vett filozófiai nézőpontot (Aristotelestől—Kantig); végül összeveti és összefoglalja a konzekvenciákat. Mindezzel a további vizsgálódások alapjául szolgáló terminológiai gyűjteményt bocsát az olvasó rendelkezésére.

A negyedik és az ötödik fejezetben a probléma részletes kifejtése következik önállóan a gyakorlat, majd az elmélet szempontjaiból kiindulva. Fejtegetései horizontját problémátörténeti áttekintésekkel úgy tágítja, hogy fő célját, a rendszerezést, állandóan szem előtt tartja.

Ezekben a fejezetekben a kérdésfeltevés módját az a nézőpont jellemzi, mely szerint a „tisztá” nevelői-praxis csupán gondolati konstrukció. A nevelés gyakorlata a valóság számtalan rétegébe ágyazódik bele és azt át meg átszövi. Az így felfogott valóságban szerepet játszanak a szubjektív tényezők, melyeknek mélysége igazi valójukban soha nem mérhető, beletartoznak a különböző struktúrájú közösségek direkt és indirekt nevelőhatásukkal, a nevelési folyamat, amely befolyásolja a gyakorlatot és végül a nevelő képzettsége és felkészültsége.

Az elmélet nézőpontjából való vizsgálódást az ötödik fejezet tartalmazza, melynek célja az elméletnek önmagában és a gyakorlathoz való viszonylatában történő vizsgálata. Az elmélet fénye a valóság szikrájától villan fel, de nemcsak a megfogható, a tapintható valóságtól, hanem attól is ihletve, ahogy a valóságnak valamiképpen lennie kellene. Így már a gondolat keletkezésének első percében a „lét” és a „valamilyenné levés” közötti feszültség